

АНАЛІЗ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

ANALYSIS OF LEGAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Семенюк-Прибатень А.В., к.ю.н.,

старший викладач кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Адамівський В.І., к.і.н.,

доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Хоптяр Ю.А., к.і.н.,

доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Стаття розглядає питання охорони інтелектуальної власності. Права інтелектуальної власності є основою розвитку сучасної економіки в різних країнах, є реалізацією права на вільний розвиток індивідуальної особистості та неповторності внутрішнього світу, відображеного у творчих досягненнях, є основним і фундаментальним правом людини. Забезпечення свободи творчості, ефективне забезпечення та захист прав на результати інтелектуальної та творчої діяльності є одним із основних завдань країни. Метою даної статті є аналіз правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. Роль прав інтелектуальної власності в умовах війни та процесів післявоєнного відновлення була визначальною для економічного розвитку та творчої діяльності новаторів. Ні COVID-19, ні військові дії, ні введення воєнного стану не можуть уповільнити розвиток інтелектуальної та творчої власності. Усі виклики гармонізації чи орієнтації розвитку інтелектуальної власності, винаходів і корисних моделей, які є основою ліків і вакцин, актуалізуються в контексті боротьби з коронавірусними інфекціями. Варто також зазначити, що в цьому контексті було створено багато об'єктів, що захищаються авторським правом, зокрема лекції, виступи, наукові статті та доповіді, присвячені проблемам, пов'язаним з вірусами. У контексті протидії збройній агресії вирішальне значення набувають розробки у сфері оборони: створення нових видів зброї (винаходи, корисні моделі), створення комп'ютерних програм, необхідних у сфері оборони, наукові статті, виступи (об'єкти авторського права). Розвиток національного духу: створення художніх творів, музики, соціальної реклами, створення патріотичних пісень і картин (об'єкти авторського права і суміжних прав), тобто статусна війна творів, спрямованих на збереження морально-патріотичного настрою. Тому немає сумніву, що важлива галузь законодавства про інтелектуальну власність потребує відповідного рівня захисту від порушень.

Держава повинна вжити заходів для забезпечення судового захисту прав інтелектуальної власності. Наступним кроком має бути посилення захисту післявоєнної інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист, держава, воєнний стан, юридичний захист.

The article is dedicated to the study of intellectual property protection issues. Intellectual property rights are the basis of the development of the modern economy in various countries, are the realization of the right to the free development of the individual personality and the uniqueness of the inner world, reflected in creative achievements, are the basic and fundamental human rights. Ensuring freedom of creativity, effective provision and protection of rights to the results of intellectual and creative activity is one of the main tasks of the country. The purpose of this article is to analyze the legal protection of intellectual property rights under martial law. The role of intellectual property rights in the conditions of war and post-war reconstruction processes was decisive for the economic development and creative activity of innovators. Neither COVID-19, nor military operations, nor martial law can slow down the development of intellectual and creative property. All these challenges of harmonization or orientation of the development of intellectual property, inventions and useful models, which are the basis of medicines and vaccines, become relevant in the context of fighting against coronavirus infections. It is also worth noting that many copyrighted works have been produced in this context, including lectures, presentations, scientific articles and reports on virus-related issues. In the context of countering armed aggression, developments in the field of defense are of crucial importance: the creation of new types of weapons (inventions, useful models), the creation of computer programs necessary in the field of defense, scientific articles, speeches (objects of copyright). The development of the national spirit: the creation of artistic works, music, social advertising, the creation of patriotic songs and paintings (objects of copyright and related rights), that is, the status war of works aimed at preserving the moral and patriotic mood. There is therefore no doubt that an important area of intellectual property law requires an appropriate level of protection against infringement or threat of infringement.

The state must take measures to ensure judicial protection of intellectual property rights. The next step should be to strengthen the protection of post-war intellectual property.

Key words: intellectual property, protection, state, martial law, legal protection.

Виклад основного матеріалу. Стрімко зростаюча роль інтелектуальної власності в соціальному, правовому та економічному розвитку суспільства, визнання того, що інтелектуальна і творча діяльність є найважливішим фактором успішного виробничого та комерційного функціонування сучасних високотехнологічних підприємств, підвищення конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках зумовили появу механізмів охорони прав ІВ.

Інтелектуальна власність є основою розвитку сучасної економіки кожної держави, а реалізація права людини на вільний розвиток своєї особистості, що виражається

у втіленні унікальності внутрішнього світу в результаті творчості, є фундаментальним і основоположним правом людини. Забезпечення свободи творчості, забезпечення гарантії та захисту права на результати інтелектуальної і творчої діяльності є одним з основоположних завдань держави.

Конституція України визнає і гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, права інтелектуальної власності, авторське право, захист моральних і матеріальних інтересів, пов'язаних з усіма видами інтелектуальної діяльності. Тому необхідно створити сучасну систему нагляду за правовими відносинами

у сфері захисту інтелектуальної та творчої діяльності для забезпечення надійного захисту прав суб'єктів, визнання творчих досягнень та захисту злочинів [1].

Законодавство як одна з найефективніших форм соціального регулювання має відігравати важливу роль у забезпеченні економічної стабільності та відновленні господарського обороту. Інтелектуальна власність як правовий об'єкт, який регулює відносини у сфері створення та використання нових, корисних для суспільства результатів інтелектуальної діяльності, повинна адаптуватися до вимог часу, національних і соціальних загроз, вирішувати першочергові завдання економічного відновлення. У процесі повного відновлення України роль інтелектуальної власності набуває нової ваги [2].

Якщо до війни інноваційний шлях розвитку вважався передумовою економічної стабільності та зростання, то сьогодні інтелектуальні ресурси, інновації та процес їх впровадження в усі сфери виробництва товарів і послуг мають стати важливим чинником відновлення, перезапуску та трансформації економіки.

Безумовно, введення воєнного стану в Україні перервало ці процеси. Водночас, захист прав інтелектуальної власності в цих складних умовах також став проблематичним.

Війна, що триває, погіршення фінансового стану організації та руйнування економічних зв'язків з вітчизняними та іноземними партнерами створюють серйозні виклики для всіх галузей та інститутів вітчизняного права.

Нинішній етап збройної агресії проти України створює серйозні виклики для широких соціально-економічних відносин як на внутрішньому, так і на глобальному економічному рівнях.

Варто зазначити, що на цьому етапі збройної агресії у 2022 році Російська Федерація використовує гібридний інструмент права інтелектуальної власності (як частину агресії). Зокрема, у березні 2022 року Уряд РФ видав постанову, яка звільняє російські компанії від виплати компенсацій власникам патентів, промислових зразків та інших об'єктів права інтелектуальної власності так званих недружніх країн (західних демократій, які запровадили санкції проти Росії). На практиці, з точки зору російського уряду, це означає, що російські компанії можуть використовувати інтелектуальну власність юридичних осіб недружніх країн без необхідності сплачувати компенсацію або отримувати згоду правовласників. Таким чином, постраждали фізичні та юридичні особи не можуть захистити свою інтелектуальну власність від використання російськими компаніями в Російській Федерації. Фактично, це виводить піратство у сфері інтелектуальної власності в легальне русло. Слід зазначити, що така складна ситуація з правами інтелектуальної власності виникає в країнах, де відсутня інституційна спроможність адекватно захищати права інтелектуальної власності [3].

Нині, інтелектуальна власність, як один із стовпів постіндустріальної економіки, має важливе значення для розвитку України як сучасної економіки та розвиненої держави. Водночас, стан захисту інтелектуальної власності вже тривалий час залишається важливою проблематичною сферою на практиці. Критичні виклики в контексті захисту та збереження інтелектуальної власності були проблемами, з якими Україна зіткнулася ще до російського збройного вторгнення в лютому 2022 року. Загалом запровадження воєнного стану формально не впливає на судочинство. Стаття 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» забороняє будь-яке скорочення або прискорення судочинства в умовах воєнного стану [4].

Звернення до суду за захистом прав інтелектуальної власності є правомірним, якщо сторони вимагають обов'язкового рішення компетентного органу, якщо сторони не можуть вирішити спір самостійно або якщо рішення має бути застосоване до необмеженого кола осіб [5]. Крім того, судовий захист прав інтелектуальної влас-

ності в умовах воєнного стану може бути неефективним через недоліки судового способу захисту, такі як тривалість судового розгляду (оцінка справ у сфері інтелектуальної власності часто потребує залучення експертів, які володіють необхідними знаннями щодо особливостей об'єктів права інтелектуальної власності, а проведення експертизи займає багато часу), фінансові витрати на судовий розгляд, неможливість бути фізично присутнім на судових засіданнях та долучати необхідні докази.

Протягом останніх кількох років було розпочато масштабні ініціативи щодо оновлення спеціального законодавства щодо інтелектуальної власності, просування європейського підходу до регулювання охоронних правовідносин, пов'язаних із творчою діяльністю, та докорінної модернізації інфраструктури у цій сфері.

Особливо в умовах запровадження воєнного стану в Україні велике значення набуває розробка формальних механізмів захисту інтересів громадян у багатьох сферах суспільного життя, включно зі сферою інтелектуальної власності. Нині, в Україні все ще тривають реформи у сфері прав інтелектуальної власності. Відповідно до Закону України від 1 квітня 2022 року «Про захист інтересів суб'єктів інтелектуальної власності в період дії військового права, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України», держава повинна мінімізувати втрати прав інтелектуальної власності шляхом мінімізації негативних наслідків військового права та його впливу на економічний розвиток. Відповідно до Закону «Про захист інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності», яким вносяться зміни до національного законодавства щодо відповідних нормативно-правових актів у сфері права інтелектуальної власності, на певні періоди зупиняються заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності та процедури набуття таких прав, передбачені спеціальними законами України у сфері права інтелектуальної власності [6].

Окремі питання у сфері права інтелектуальної власності регулюються нещодавно прийнятим Законом України від 22 травня 2022 року «Про заборону пропаганди символіки російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації проти України як терористичної держави та воєнної агресії російського нацистського тоталітарного режиму проти України» [7].

Перспективи розвитку та якісного удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні передбачені Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [8] та Концепцією реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [9], відповідною Програмою Верховної Ради України з підготовки відповідних законопроектів та Програмою приведення законодавства у відповідність до затверджених норм Європейського Союзу. Ці заходи в цілому характеризуються системним стратегічним підходом, що наближає Україну до стандартів, встановлених Конвенцією BOIV та нормами ЄС [10].

Розвиток інтелектуальної діяльності, зокрема інтеграція України до ЄС, необхідність постійного вдосконалення захисту прав інтелектуальної власності та пріоритетність інтелектуальної і творчої діяльності, безсумнівно, свідчать про зростаюче значення і роль права інтелектуальної власності в соціально-економічній системі та суспільно корисній діяльності. Інша проблема полягає в тому, що Цивільний кодекс України не приділяє ваги правовим питанням, які є пріоритетними в ЄС, таким як біотехнологічні винаходи, комп'ютерні технології та Інтернет. У той час як Цивільний кодекс України встановлює лише основні принципи захисту прав інтелектуальної власності, а практичне регулювання здійснюється спеціальними законами. Більшість з цих законів набули чинності задовго до прийняття Цивільного кодексу України. Хоча

з моменту прийняття Цивільного кодексу минув значний час, між законодавством у сфері інтелектуальної власності та Цивільним кодексом України досі існують суттєві відмінності, суперечливі положення, прогалини та неузгодженості. Як наслідок, відповідне законодавство в цілому не створило єдиної системи захисту прав інтелектуальної власності, здатної належним чином захистити права інтелектуальної власності [11].

Втім, у цій царині важливим є використання альтернативних методів вирішення спорів і конфліктів, оскільки військові дії на території країни можуть ускладнити реалізацію права на охорону результатів інтелектуальної творчої діяльності [12].

Однак, українське законодавство в галузі інтелектуальної власності потребує подальшого розвитку, оновлення, стабілізації та гармонізації з міжнародними правовими нормами і стандартами. З огляду на особливості правового регулювання у сфері охорони ПІВ пропонується ухвалити Закон України «Про права інтелектуальної власності» на основі новітньої теорії адміністративного права в такий спосіб, щоб гармонізувати публічні та приватні інтереси суб'єктів правовідносин [13].

Закон України про інтелектуальну власність має врегулювати правові засади здійснення прав, порядок їх державної реєстрації, а також управління та контроль у цій сфері. Інакше кажучи, кодифікований закон має врегулювати питання управління в цій сфері та визначити інститути і повноваження органів управління та контролю. Ухвалення кодифікованого закону не скасовує дії багатьох спеціальних законів, що регулюють статус інтелектуальної власності, а також Кодексу України про адміністративні

правопорушення, що регламентує адміністративну відповідальність за порушення у сфері нашого дослідження.

Висновки. Отже, можна сказати, що роль прав інтелектуальної власності в умовах війни та повоєнного відновлення є визначальною для економічного розвитку та творчої діяльності інноваторів.

Ні COVID-19, ні військові дії, ні введення воєнного стану не можуть загальмувати розвиток інтелектуальної та творчої власності. Усі виклики гармонізації чи орієнтації розвитку інтелектуальної власності, винаходів і корисних моделей, які є основою ліків і вакцин, актуалізуються в контексті боротьби з коронавірусними інфекціями. Варто також зазначити, що в цьому випадку було створено багато об'єктів авторського права, зокрема лекції, виступи, наукові статті та доповіді, які стосуються питань, пов'язаних з вірусом. В умовах протидії збройній агресії вирішального значення набувають розробки у сфері оборони: створення нових видів зброї (винаходи, корисні моделі), створення комп'ютерних програм, необхідних у сфері оборони, наукових статей, виступів (об'єкти авторського права)); і розвиток народного духу: створення художніх творів, музики, соціальної реклами, створення патріотичних пісень і картин (об'єкти авторського права і суміжних прав), тобто статус творів, спрямованих на підтримання морально-патріотичних настроїв під час війни. Таким чином, безсумнівно важлива галузь законодавства про інтелектуальну власність потребує відповідного рівня захисту від порушень.

Держава має вживати заходів для забезпечення судового захисту прав інтелектуальної власності. Наступний крок має бути зосереджений на покращенні захисту прав інтелектуальної власності після війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Коваль І. Роль права інтелектуальної власності в умовах війни і відновлення. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2022. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.33731/52022.270914> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Гайченко А. В., Тюленев С. А. Збереження інтелектуальної власності в умовах російської збройної агресії. *Expert paradigm of law and public administration*. 2023. № 6(24). С. 8–15. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6\(24\)-8-15](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6(24)-8-15) (дата звернення: 20.11.2023).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Галупова Л. Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*. Одеса, 2022. Т. 2. С. 745–749. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/20264> (дата звернення: 20.11.2023).
6. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
7. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символики воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
8. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні : Указ Президента України від 27.04.2001 р. № 285/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2001#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
9. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 01.06.2016 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-r#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
10. Кравченко І., Кузнецова М. Актуальні питання правової охорони інтелектуальної власності в Україні в умовах сталого розвитку. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2023. № 1. С. 468–473. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.81> (дата звернення: 20.11.2023).
11. Yaroshevska T. Ways of improvement of national legislation in the sphere of intellectual property: an analysis of the reform and the concept of a revival of Ukraine in a postwar time. *Naukovyy visnyk dnipropeetrovs kogo derzhavnogo universytety vnutrishnikh sprav*. 2022. Vol. 6. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-435-442> (date of access: 20.11.2023).
12. Капліна Г. А., Гуркіна В. В. Розвиток захисту права інтелектуальної власності в умовах збройної агресії. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 45. С. 55–59. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-45-1-55-59> (дата звернення: 20.11.2023).
13. Kapitanenko N. Legal basis of the intellectual property right implementation in the digital society. *Humanities studies*. 2022. № 11. Р. 161–168. DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-17> (date of access: 20.11.2023).